

DİVAN YOLU'NDA BİR AYDIN KULÜBÜ: ŞARK MAHFİLİ

AN INTELLECTUAL CLUB ON
DİVAN YOLU: ŞARK MAHFİLİ

Öğr. Gör. İsa KOCAKAPLAN

İstanbul Kültür Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

E-posta: i.kocakaplan@idu.edu.tr

Orcid: 0000-0001-9086-4598

Öz

26 Ağustos 1922 tarihinde başlayan Büyük Taarruz, 9 Eylül 1922'de İzmir'in alınışı ile sonuçlanır. 3 Ekim 1922 tarihinde Mudanya'da İngiltere, Fransa ve İtalya delegeleri ile TBMM hükümeti arasında görüşmeler başlar. 11 Ekim 1922 tarihinde de Mudanya Mütarekesi imzalanır.

Bundan 8 gün sonra 19 Ekim 1922 tarihinde, Refet Paşa Trakya'yı teslim almak üzere Mudanya'dan Gülcemal vapuru ile Kabataş iskelesine gelir. İstanbullular, Kabataş'tan Fatih'e kadar yolların iki tarafını, evlerin balkonlarını ve çatılarını hınca hınç doldurmuşlardır. Refet Paşa buradan otomobille yola çıkar ve Sultanahmet'e ulaştığında, dinlenmek üzere Divan Yolu'ndaki Şark Mahfili binasına gelir ve Sadrazamlık binasına geçeceği 7 Kasım 1922 tarihine kadar, burayı çalışma ve ziyaretçileri kabul ofisi olarak kullanır.

O dönem gazetelerinde adı sıkça geçen mahfil hakkında doyurucu bilgi yok denecek kadar azdır. Biz bu makalemizde Şark Mahfili'nin kurucuları ve üyeleri, mahfilin açılış tarihi, tüzüğünün içeriği, mahfilin merkezi olan konağın Divan Yolu'nun neresinde bulunduğu ve mahfilin faaliyetleri gibi konulara açıklık getirmeye çalışacağız.

Anahtar kelimeler: Şark Mahfili, Divan Yolu, Salahaddin Refik, Fâzıl Ahmed, Manyasizâde Ra'uf.

Abstract

The Great Offensive, which began on 26 August 1922, culminated in the recapture of İzmir on 9 September 1922. On 3 October 1922, negotiations began in Mudanya between the delegations of England, France, Italy and the Grand National Assembly government. On 11 October 1922, the Mudanya Ceasefire was signed.

Eight days later, on 19 October 1922, Refet Pasha arrived at Kabataş from Mudanya aboard the Gülcemal ship to take control of Trakya (Thrace). The people of Istanbul had filled the streets, balconies, and rooftops from Kabataş to Fatih to greet him. Refet Pasha proceeded by car and, upon reaching Sultanahmet, he stopped to rest at the Şark Mahfili building on Divan Yolu. He used this venue as his office for work and receiving visitors until he moved to the Grand Vizier's Office on 7 November 1922.

There is scarcely any comprehensive information about the mahfil frequently mentioned in the newspapers of that period. In this article, we aim to shed light on several aspects of the Şark Mahfili, including its founders and members, the date of its establishment, the contents of its statute, the location of the mansion that served as its headquarters on Divan Yolu, and the activities it carried out.

Keywords: Şark Mahfili, Divan Yolu, Salahaddin Refik, Fâzıl Ahmed, Manyasizâde Ra'uf.

GİRİŞ

26 Ağustos 1922 tarihinde başlayan ve Türk ordusunun askerî strateji açısından son derece başarılı manevralarıyla 9 Eylül 1922’de İzmir’in kurtarılmasıyla sonuçlanan Büyük Taarruz, Millî Mücadele’nin silahlı safhasının doruk noktası olmuştur. Bu zafer, yalnızca Anadolu topraklarının büyük ölçüde düşman işgalinden kurtarılmasıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda Türk milletinin siyasi egemenliğini pekiştirecek diplomatik süreçlerin de önünü açmıştır.

Bu bağlamda, 3 Ekim 1922 tarihinde Mudanya’da İngiltere, Fransa ve İtalya temsilcileri ile Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Hükûmeti arasında başlatılan mütareke görüşmeleri, 11 Ekim 1922’de Mudanya Mütarekesi’nin imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Mütareke, İstanbul ve Boğazlar bölgesinin yönetimiyle Doğu Trakya’nın kontrolünün TBMM Hükûmeti’ne devrini öngörmekteydi. Böylece, siyasi ve askerî açıdan İstanbul’un fiilen teslim alınması süreci resmen başlamış oldu.

Bu süreçte kritik bir rol üstlenen isimlerden biri de Refet Paşa’dır. Mudanya Mütarekesi’nin ardından, 19 Ekim 1922 tarihinde Gülcemal vapuru ile Mudanya’dan hareket ederek Kabataş’a ulaşan Refet Paşa, İstanbul halkı tarafından büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. Kabataş’tan Fatih’e kadar uzanan güzergahta sokaklar, balkonlar ve çatıların halkla dolup taşması, Türk milletinin Millî Mücadele önderlerine duyduğu bağlılığı ve zaferin yarattığı heyecanı açıkça yansıtmaktadır. Paşa’nın İstanbul’a gelişi, sadece bir askerî temsil değil, aynı zamanda Ankara Hükûmeti’nin İstanbul’daki egemenliğini pekiştiren sembolik bir adımdır.

Refet Paşa, İstanbul’a vardıktan sonra Sultanahmet’teki Divan Yolu Caddesi üzerinde yer alan Şark Mahfili adlı yapıya yerleşmiş ve bu mekânı geçici karargâh olarak kullanmaya başlamıştır. Söz konusu yapı, 7 Kasım 1922’de Paşa’nın Sadrazamlık binasına geçişine kadar hem çalışma ofisi hem de ziyaretçilerini kabul ettiği bir merkez işlevi görmüştür. Ancak Şark Mahfili hakkında tarihsel alan yazınında yeterince kapsamlı bilgi bulunmamaktadır. Dönemin basın ve süreli yayın organlarında zaman zaman anılmasına rağmen bu yapının kurumsal yapısı, kuruluş amacı, kurucuları ve faaliyetleri konularında bilgi dağarcığımız sınırlıdır. Bu durum, Şark Mahfili’nin işlevi ve sembolik anlamı üzerine yapılan araştırmaların eksikliğini göstermektedir.

Bu çalışmada, Şark Mahfili’nin kuruluş süreci, yapının kurucuları, faaliyet yürüttüğü fiziksel mekân ve Refet Paşa’nın buradaki faaliyetleri başta olmak üzere, söz konusu yapının Millî Mücadele’nin son aşamasındaki rolü incelenecektir. Ayrıca, dönemin siyasal atmosferi ile İstanbul’un Millî Mücadele bağlamındaki konumu arasındaki ilişki, tarihsel kaynaklardan ve arşiv belgelerinden yararlanılarak değerlendirilecektir. Böylece hem Refet Paşa’nın İstanbul’daki faaliyetlerinin daha derinlikli bir biçimde anlaşılması hem de Şark Mahfili’nin Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş sürecindeki yeri hakkında bilimsel bir zemin oluşturulması hedeflenmektedir.

Şark Mahfili’nin açılışı konusunda bize anahtar bilgiyi *Güleryüz* mizah gazetesinde rastladığımız bir haber (bk. Resim 1) verdi. Haber şöyledir:

“Şark Mahfili

Bu nâm ile geçen hafta Dîvan Yolu'nda mükemmel bir muhît-i 'irfân ve edeb küşâd edilmiştir. Pek ulvî gâyelerle teessüs eden Şark Mahfili'ne uzun ömürler temennî etmekle beraber müessisleri bulunan Salahaddin Refik, Fâzıl Ahmed, Manyasizâde Ra'uf Beyefendilere muvaffakiyet temenni ederiz (Güleryüz, 1922: 3)."

Habere göre, Şark Mahfili Cemiyeti'nin kurucuları Salahaddin Refik (Sırmalı), Fâzıl Ahmed (Aykaç) ve Manyasizâde Ra'uf beylerdir.

Cemiyetin nizamnamesinin ilk maddesinde sadece cemiyetin adı ve merkezi söz konusu edilir, kurucuların isimleri yoktur. Şark Mahfili logosunun altında Hattat Hamid (Aytaç, 1891-1982) imzası vardır (bk. Resim 2).

“ŞARK MAHFİLİ

Tarih-i te'sîsi 338

Madde-1

(Şark Mahfili) nâmıyle bir cemiyet te'sîs edilmiştir.

Cemiyetin merkezi İstanbul'da Dîvân Yolu'nda Sâfoet Beyin konağındadır.”¹

Nizamnameye göre cemiyetin kuruluş tarihi 1338 (1922) yılıdır. Ancak ay ve gün belli değildir. Cemiyetin merkezi olarak gösterilen “Dîvân Yolu'nda Safvet Bey Konağı” hakkında da açık bir adres tanımı yoktur.

Bu durumda karşımıza beş problem çıkmaktadır: 1. Mahfilin kurucuları ve üyeleri kimlerdir? 2. Şark Mahfili ne zaman açılmıştır? 3. Şark Mahfili'nin nizamnamesinin içeriği nasıldır? 4. Şark Mahfili'nin merkezi olan konak, Divan Yolu'nun neresindedir? 5. Şark Mahfili faaliyetini ne kadar sürdürmüştür?

1. Şark Mahfili'nin Kurucuları

Bu haberde kuruculardan üç kişinin ismi verilmektedir. Salahaddin Refik (Sırmalı), Fazıl Ahmet (Aykaç), Manyasizade Rauf (Ali Raufi Manyas). Bu isimlerden Salahaddin Refik Sırmalı ve Fazıl Ahmet Aykaç tanınan şahsiyetlerdir.

Şark Mahfili'nin ilk reisi olan **Salahaddin Refik Bey**, 1889 yılında İstanbul'da doğar. 1914 yılında Çemberlitaş Vezir Hanında bir mobilya mağazası açar. Yine bu yıllarda “Refik Bey Marangoz Fabrikası”nı kurar. Salahaddin Refik Beyin, 4 Mayıs 1919 tarihinde İstanbul'da kurulan (Güllü, 2022: 266) ve üyeleri arasında Bekir Sami, Câmi Bey, Kara Vasıf gibi isimlerin bulunduğu Millî Ahrar Fırkası'nın üyesi olduğunu, Reşat Ekrem Koçu'nun Salih Zeki Aktay'ın anılarına dayanarak verdiği bilgilerden öğreniyoruz (Koçu, 1958: 563). Salahaddin Refik Bey 1934 yılında “Sırmalı” soyadını alır. İç mimar, dekoratör, marangoz, mobilya tüccarı, antikacı ve iş adamı olarak 1950'li yıllara kadar faaliyetini sürdürür. Art Deco² tarzı mobilyalar imal eder.

¹ Alıntılarda orijinal yazım uygulanmıştır. Bizim metnimizde TDK yazım kurallarına uyulmuştur.

² Art Deco; mobilya, takı, mimari, el yapımı obje, moda, grafik vb. birçok alanda kendine özgü eserler üretmiştir. Seri üretim her ne kadar Art Deco'nun ilgi alanı içerisinde olmasa da seri üretim malları da

Atatürk'ün Çankaya Köşkü'ndeki çalışma odasının dekorasyonu ve mobilyaları da Salahaddin Refik Sırmalı'ya aittir. 1937 yılında yaptığı Paris gezisi süresince çok sayıda ünlü ressamın tablolarını satın alır ve Türkiye'ye getirir. Bunlar arasında Maurice Utrillo, Andre Derain, Pierre Bonnard, Albert Marquet, Pignon, Matisse, Galanis, Picasso, Hayter, Lurcat, Hoffman, Pascin, Lhote, Gischia, Moreu ve Lhemden gibi ünlü resamlara ait tablolar vardır. Söz konusu sanatçılara ait yağlı boya tablolar, litografiler, desenler ve gravürler Sırmalı'nın elinde zengin bir koleksiyon oluşturur. Salahattin Refik Sırmalı bunları piyasada alıcı bulamayınca, uygun fiyattan İstanbul Resim ve Heykel Müzesi'ne satar. Bu eserler müze koleksiyonunun önemli bir bölümünün oluşmasını sağlar (Tosun ve Özsu, 2014: 217). Salahaddin Refik Sırmalı 1975 yılında vefat eder.

Sırmalı 1914'te Çemberlitaş'ta açtığı mobilya mağazasının ardından, 1915 yılında Galata semtinde "Antika" isimli mağazayı açar. Yine bu yıllarda İstanbul'da "Refik Bey Marangoz Fabrikası"nı kurar. 1928 yılında Ankara'da "Salahaddin Refik" adlı bir mobilya mağazası açar. Mağazanın eski harfli isim tabelası, mağazanın harf devriminden önce açıldığını gösterir. Bu mağaza 1930 yılından sonra "Dekorasyon" adıyla İstanbul'da İstiklal Caddesi'ne taşınır. Ziraat Bankası'nın Ankara'daki genel müdürlük binasının (inşaatı: 1925-1929) ahşap ve mobilya tasarımı; 1929 yılında yapılan İş Bankası binasının iç tasarımı ve mobilyaları "Salahaddin Refik Bey Fabrikası İşletme Türk Ltd. Şti." tarafından yapılır. Aynı yıl Atatürk'ün Çankaya Köşkü'ndeki çalışma odasının düzenleme ve mobilya imalatını da Salahattin Bey üstlenir ve tamamlar. Bu işe kesilen 30.04.1930 tarih ve 151 sayılı faturadan Ankara'da "Salahattin Refik Bey Fabrikası İşletme Türk Ltd. Şti." isimli bir şirketin bulunduğu anlaşılmaktadır. Şirketin ortakları arasında Türkiye İş Bankası ve Türkiye Ziraat Bankası da vardır. Şirket Ankara'da Toygar Köprüsü yanındadır (Tosun ve Özsu, 2014: 220). Salahaddin Refik Sırmalı'nın yaptığı düzenlemeler ve ürettiği mobilyalar hakkında ayrıntılı doyurucu bilgi, bizim de adı geçen biyografisini özetlerken faydalandığımız makalede (Tosun ve Özsu, 2014: 216-235) bulunmaktadır.

Şark Mahfili'nin kâtib-i umumisi olan **Fazıl Ahmed** (Aykaç, 1884-1967) Bey, edebiyat dünyasında tanınan bir isimdir. 23 Temmuz 1884 tarihinde İstanbul'da doğan Fazıl Ahmet, ilköğrenimini burada Numune-i Terakki Mektebi'nde, rüşdiyeyi Gümüşhane'de, Musul'da başladığı İdadi'yi ise İstanbul'da Fransız Lisesi'nde tamamlar. Musul'da iken Süleymaniye'de bulunan Şeyh Mahvi Efendi'den Farsça dersleri alır. Sanayi-i Nefise Mektebi Mimari bölümüne yazılır ama, babasının ölümü dolayısıyla eğitimi yarım kalır.

yine üslubun yansıtmaya çalıştığı nitelikler ile bağdaştırılarak üretilmiştir. Estetiğin ön planda olduğu üslubun, ayırt edici özelliklerinden en önemlisi bezemelerdir. Üslubun stilize edilmiş çiçek buketleri, genç kız figürleri, zig zag da dahil olmak üzere geometrik motifler, ters veya düz V biçimli motifler, yıldırım okları ve hayvan figürleri gibi standart süslemelerinde Mısır ve Yunan sanatının, Amerika yerli sanatının, Afrika kabilelerinin, Doğu'nun izlerine rastlanır (Duncan,1988). Özellikle doğal motiflerin kullanıldığı bezeme, Art Deco sanatının her dalında kendini göstermiştir. 1925 yılında Robert Stacy'nin California'da tasarladığı otelin cephesinde, maya sembollerinden oluşan etkileyici bezemeler kullanılmıştır. (<https://www.arkitektuel.com/art-deco/> Erişim Tarihi: 25.06.2025).

Çeşitli okullarda Fransızca, felsefe, edebiyat, estetik ve mitoloji ile çeviri hocalıkları yapar. Fecr-i Âtî edebî topluluğu içinde yer alır. Daha sonra millî edebiyata yakın bir çizgide eserler verir. Yazdığı tehzillerde seviyeli bir mizah anlayışını benimser. Gazete ve dergilerde çeşitli türlerde çok sayıda yazısı ve şiiri vardır.

Yayınlanmış eserleri şunlardır: *Terbiyeye Dâir* (İstanbul, 1326); *Dîvançe-i Fâzıl der Vâsf-ı Efâzıl* (İstanbul, 1329); *Harman Sonu* (İstanbul, 1335); *Kırpıntı* (İstanbul 1342/1924); *Şeytan Diyor ki* (İstanbul, 1927); *Gelecek Asırlarda Tarih Dersi* (İstanbul, 1928); *İkinci Sis* (İstanbul 1951), *Fazıl Ahmet: Hitabeler, Şiirler, Hicivler ve sâire* (İstanbul, 1934). (Çoruk, 2020; Yetiş, 1991: 254).

Şark Mahfili'ni kuran ve sorumluluk yüklenen üç isimden birisi olan **Manyasizade Ra'uf** (Ali Raufi Manyas) hakkındaki bilgiler ise kısıtlıdır. Onun hakkında toplayabildiğimiz bilgiler şöyledir:

Ali Raufi Manyas, Namık Kemal ve Mithat Paşa'nın avukatlıklarını yapmış; İkinci Meşrutiyet'ten sonra kısa bir süre Adliye Nazırı olan Manyasizade Refik Bey'in (1853-1909) oğludur. Refik Bey'in yaptığı avukatlıklar, onun sarayla arasını bozar. Bir süre Kavala'da yaşamak zorunda kalır. Selanik'te İttihat Terakki'ye katılır. Ancak İkinci Meşrutiyet'ten sonra İstanbul'a dönebilir. Bu sebeplerle biraz ileri yaşta evlendiğini düşünürsek oğlu Ali Raufi Manyas'ın 1880'li yılların sonunda doğduğunu tahmin edebiliriz. Ali Raufi Bey ve eşi Lahika Hanım, Mustafa Kemal Paşa Bursa'ya geldiğinde, onun şerefine 22 Ocak 1923 tarihinde Brod Otel'de bir akşam yemeği vermişlerdir (Karabulut, 2012: 81). Bu, Ali Raufi Beyin Atatürk'le daha önceden tanıştığını ve Manyasizade ailesinin Bursa'da saygın bir yere sahip olduğunu gösterir. 16 yaşındaki kızı Bilun 17 Kasım 1938 tarihinde, Atatürk'ün naaşını ziyaret ettiği sırada oluşan izdiham sonucunda can vermiştir (Boran, 2011: 501). 7 Haziran 1939 tarihinde kurulan Devlet Limanları İşletme Umum Müdürlüğü görevinde bulunmuştur. Ali Raufi Manyas'a ait bir kartvizitte³ bulunan "Shell Comp. of Turkey-İstanbul" şeklindeki kayıttan, kendisinin emekli olduktan sonra bu şirkette çalıştığını da tahmin edebiliyoruz. Ali Raufi Bey'in doğum tarihi belli değildir, ama vefat tarihini ölüm ilanından net olarak öğrenebiliyoruz: 24.10.1963 (Milliyet, 1963: 7). Vefat sebebi ise geçirdiği kalp krizidir. Ali Raufi Bey'in kabri Zincirlikuyu Mezarlığı'ndadır.

2. Şark Mahfili Ne Zaman Açıldı?

Şark Mahfili'nin açılışı hakkındaki haberlere 27 Ağustos 1338 (1922) Pazar, tarihli gazetelerde rastlıyoruz. Mahfilin açılışı hakkında en etraflı bilgi ve fotoğraflar ise aynı tarihli *Vakit* ve *Tevhîd-i Efkâr* gazetelerinde yer almaktadır. Söz konusu tarihte *Vakit* gazetesinin 2. sayfasında yayınlanan haberin başlığı, spotu ve ilk cümlesi şu şekildedir:

"ŞARK MAHFİLİ'NİN RESM-İ KÜŞÂDİ

İstanbul güzîdeleri İstanbul tarafında ilk def'a olarak temiz bir ictimâ' gâha sahip oldular.

³ Kartvizite şu adresten ulaşılabilir:

<https://www.modamuzayede.com/en/product/6429668/kartpostal-ataturk-donemi-devlet-liman-lar-isletmesi-muduru-raufi-manyas-beye-gel> (Erişim Tarihi:26.06.2025).

İstanbul'da bir mahfil tesisi için hayli zaman evvel başlayan teşebbüs dün samîmi, sâde bir küşâd resmi ile neticelendi."

Haber 27 Ağustos tarihli gazetelerde çıktığına göre mahfilin açılış töreni 26 Ağustos 1922 Cumartesi günü saat 5 (17.00)'te başlamıştır. Bu saatin günümüzde kullanılan vasatı saate göre verildiğini düşünüyoruz. Çünkü ezanî saat 5'in karşılığı gece 02.00'ye denk gelmektedir.⁴ Bu tarih, aynı zamanda Millî Mücadele'de Büyük Taarruz'un başladığı tarihtir.

Haberin girişinde mahfil kurma girişiminin hayli zaman önce başladığı belirtildiğine göre, ilk fikir alışverişleri nizamnamedeki 1338 (1922) yılının ilk aylarında veya bir önceki yılda başlamış olmalıdır.

Aynı tarihli *Tevhîd-i Efkar* mahfilin açılışını 1. sayfadan görür (bk. Resim 3). Açılışa katılanların toplu bir fotoğrafının da bulunduğu haberin başlığı ve spotu şöyledir:

ŞARK MAHFİLİ'NİN RESM-İ KÜŞÂDI dün Dîvân Yolu'ndaki binada icrâ edildi. (*Tevhîd Fotoğrafı*)⁵ *Şark Mahfili'nin resm-i küşâdında hazır bulunanlar. (Tafsilatı kısm-ı mahsûsamızda münderiştir.)*

Gazetenin kısm-ı mahsusasında bulunan açılışla ilgili haberin (*Tevhîd-i Efkar*, 1922a: 3) metnini buraya alıyoruz:

"ŞARK MAHFİLİ

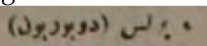
Nâmyla Dîvân Yolu'nda bir mahfil açıldı.

Dün öğlenden sonra saat beşte Dîvân Yolu'nda (Şark Mahfili)nin resm-i küşâdı icrâ edilmiştir. Merâsime memleketin güzide zevâtı ve birçok ... ecnebi davetliler huzûrunda başlanmış ve kurbanlar kesilerek duâ edilmiş, kesilen kurban fukarâya tevzî edilmek üzere gönderilmiştir. Müteâkıben med'uvîn mükemmel bir sûretde tezyîn edilmiş olan mahfil salonlarını gezerek bahçeye inmişler, orada ihzâr edilmiş büfede i'zâz ü ikrâm olunmuşlardır. Saat altı buçukta merâsime hitâm verilmiştir.

*Memleketimizin erbâb-ı ilim ve fikrine bir ictimâgâh olmak üzere küşâd edilen (Şark Mahfili)nin müessislerini bu teşebbüsten dolayı tebrik ederiz. Bilhassa bu kabil bir kulüp için hemen ilk defa Dîvân Yolu gibi İstanbul'un en iyi bir mevkii intihâb edilmiş olması şâyân-ı takdirdir. Dün merâsimde ... **Prens (Dö Bourbon)**⁶ ve diğer birçok ecânible **Yusuf Râzî Bey, Muhâcirîn müdürü Hamdî, Dârüleytâm müdürü Salahaddin Beyler, Jandarma***

⁴<https://www2.diyaret.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/SatD%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCmleri.aspx> (Erişim Tarihi: 28.06.2025).

⁵ Gazete, kendi muhabirinin çektiği fotoğrafların altına telif hakkını belirtmek için bu kaydı ekler.

⁶ Prens Dö Bourbon'un yazımı şöyledir: Fransa'da Buorbon ismiyle anılan bir hanedan vardır. Fransız Hanedanından Prens Don Louis de Bourbon'un kardeşi emekli General Edvard de Bourbon, Latife Hanım'la evliliğini kutlamak için Müşir Mustafa Kemal Paşa'ya 6 Şubat 1923 tarihinde Barcelona'dan bir mektup yazmıştır. Mektubu "Eski Arkadaşınız General Edvard de Bourbon" şeklinde imzalamıştır. Mektup şu cümlelerle biter: "İslâm'ın savunması ve Türkiye'nin yeniden kazandığı yüce şan ve şerefi için de ayrıca sizi kutlarım." (bk. Önder, 1987: 104-105). Prens Dö Bourbon'un bu kişi olup olmadığını bilmiyoruz.

kumandanı Ali Kemâl Paşa, Selim Sırrı Bey, Mimar Kemâlettin Bey ve diğer birçok zevât-ı ma'rûfe ile matbuât erkânı hazır bulunmuşlardır.”⁷

Bu haberde dikkati çeken bir nokta açılışa katılanlar arasında, sanatçıların yanında İstanbul'un sivil ve asker bürokratlarının da bulunmasıdır. Daha sonra Refet Paşa'nın da Ankara Hükümeti'ni temsilen İstanbul'a geldiğinde Şark Mahfili'ni çalışma yeri olarak seçmesi, mahfilin Anadolu hareketine yakınlığını düşündürülebilir. Dolayısıyla açılış töreninin 26 Ağustos 1922'ye denk getirilmesi ve bürokrasinin bu açılışa ilgi göstermesi, İstanbul'dakilerin, Kuva-yı Milliyecilerin zafere ulaşacağını en azından tahmin ettikleri şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca 1,5 saat süren açılışta yabancı davetliler ve gazeteciler de hazır bulunmuşlardır.

27 Ağustos 1922 tarihli *Vakit* gazetesi mahfilin açılışını 2. sayfadan görür, ancak haber içeriği *Tevhîd-i Efkâr*'a göre daha zengindir. *Vakit* muhabiri, haberi bir de söyleşi ile süslemiştir. Söyleşi, mahfilin Kâtib-i Umûmîsi Fazıl Ahmet Bey'le yapılmıştır.

Haberin girişinde daha önce verdiğimiz haber girişinden sonra, saat 5'te mahfilin salon ve odalarının davetlilerle dolduğu, Fazıl Ahmet Bey'in burada toplananlara yaptığı kısa bir konuşma ile mahfilin açılmasının gerekliliğini davetlilere zarif cümlelerle anlattığı belirtilir. Davetliler daha sonra hep birlikte mahfilin bahçesine inerler. Burada onlara çay, limonata, dondurma ve pasta ikram edilir.

Haberin bu bölümünde, nizamnameye göre mahfile üyelik şartları kısaca verilir. Haberde mahfilin 26 Ağustos Cumartesi gününden itibaren gece saat 12'ye kadar üyelerine açık kalacağı ve burada öğle yemeği de verileceği vurgulanır.

Ardından Fazıl Ahmet Bey'in *Vakit* yazarının sorularına verdiği cevaplar yer alır. Bu bölümü haberdan aynen alıyoruz:

“Resm-i küşâdda bulunan muharririmiz bu arada kâtib-i umûmîyi görmüş ve Fazıl Ahmed Bey mahfilin maksadı hakkında tenvîr olunması ricâsına karşı demiştir ki:

- Pek büyük bir memnuniyetle... Zaten bu cihet sizlere takdîm ettiğimiz mahfil nizamnâmesinde muharrerdir.

Mamâfih yine telhîsen arz edeyim: Biliyorsunuz ki memleketimizde doktor, muallim, mütefennin, edîb, mütefekkir, mimâr, ressam, heykeltraş vesaire gibi birçok kimseler şimdi muntazam bir yerde toplanabilmek, teâtî-i efkâr etmek hatta biraz dinlenip yorgunluk almak saadetinden mahrûm gibiydi. Çünkü oturacak adam akıllı yer yoktu. Binâenaleyh birçok fikir ve meslek arkadaşları birbirine ancak îade-i tesadüfle mülâkî olur, çok defa iki lakırdı etmek için bir kahve köşesine sığınmak mecburiyetinde kalırdı. Birçok arkadaşlarımız cidden gıpta ettiğim bir himmet-i faaliyetle çalıştılar. Bütün bu meslek kardeşlerine, fikir hürmetkârlarına bir kulüp, nefes alacak, dinlenecek, bugünkü şerâitle bizzat tedârikten mahrûm kaldığımız

⁷ Haberde (Tevhid-i Efkâr, 1922:3) geçen bazı isimler: **Yusuf Râzi Bey** (Bel, 1870-1947): Mimar, 5 Aralık 1920- 23 Şubat 1921 tarihleri arasında İstanbul Şehremini. **Selim Sırrı Bey** (Tarcan, 1874-1957): Türkiye'nin Olimpiyatlar'da temsil edilmesini sağlayan beden eğitmeni, spor yöneticisi ve siyasetçi. **Mimar Kemalettin Bey** (1870-1927): Mimar. Birinci Ulusal Mimarlık Akımı'nın Vedat Tek ile birlikte en önde gelen iki isminden birisi.

gazeteleri, mecmûaları ve buna mümâsil âsâr-ı fikriyeyi görecek temiz bir köşe ihzâr ettiler. Çok sevinerek görüyorum ki bugün işte sizler için yapılmış olan bu yerlerde sizlerle konuşmaya başladık. Demek ki burası bir âile-i fikriye karargâhıdır, evidir.

- *Mahfilin hiç gâye-i siyâsiyesi yok mu?*

- Elhamdülillah hiç! Zaten bilhassa siyâsiyâtтан kaçtığımız içindir ki bu kulübü tesis etmek istedik. Yani öyle bir yer yapalım ki dedik, içinde siyâsiyâtтан uzak şeylerle rahat rahat iştigâl etmek kâbil olabilsin.

- *Başka ne gibi emelleriniz var?*

- Emellerimiz fennî, edebî, tıbbî ve ictimâî konferanslar tertip etmek, tedkîk ve tettebbu'ü sürenlere elimizden gelen muâveneti icrâ, onların mahsûl-i mesâisini neşr ve tevzi'e hizmet, vesâik-i târihiye-bedîiye taharrîsi, resim, mûsikî, ispor vesâire gibi sahâlardaki faâliyetlere germi (hız) vermek falan... (*Gülerek ilave etti*) Sonra daha basit bazı şeyler var: Bugün şu hayat pahalılığı içinde karnımızı doyurmak, birkaç gazete, kitap iştirâ etmek bile çoklara nasip olmuyor. (...) biz her şeyden evvel bu cihetleri düşündük. Onun için burada pek ucuz ve temiz bir yemek hazırlıyoruz. Kahve, çay filan gibi şeylerimiz de zannederim devam buyuracak arkadaşlarımızın hoşnutluğunu celp edecektir.

- *Fâzıl Ahmed Bey mülâkâtı şu sözlerle bitirdi:*

- Mahfilin esbâb-ı teessüsünden bence mühimi en sonuna bıraktım. Demin bahsettiğim yurtsuzluktan dolayı şimdiye kadar memleketimizi ziyarete gelen veyahut vatanımızda mutavattın bulunan birçok ecnebi erbâb-ı san'atı İstanbul tarafında kabul edecek, kendilerini bizim hayât-ı fikriyemize mümessil olan kimselerle ber-temâs-ı dâdkârâne içinde bulunduracak bir muhîtimiz yoktu.

Şark Mahfili bu husûsu çok mühim görüyor. İstiyor ki Türk hayât-ı irfânının Avrupalı dostlarımızla temas ve karâbeti temîn tahtında nâcizâne bir hizmeti olsun. İşte onun için şimdi aramızda mimâr, muallim, gazeteci vesâire gibi birçok ecnebi dostlarımızı görüyorsunuz. Kanaatimiz odur ki ecnebi dostlarımız bizi yakından tanıdıkça hem muhitleri kuvvetlenecek hem de bu dostların adedi artacaktır.

Gazeteciler bu hayırlı teşebbüs için muvaffakiyetler temenni ettiler. Mahfilin kâtib-i umûmisi ciddiyetle dedi ki:

-Biz yalnız bir müteşebbisten ibaretiz. Bunu bir muvaffakiyet mertebesine i'lâ edecek olan yegâne kuvvet, emin olunuz ki erbâb-ı fikret ve ihtisâsın izhâr buyuracağı rağbet ü himmetden ibaret (Vakit, 1922: 2)."

Fazıl Ahmet Bey'in söylediklerinden Şark Mahfili'nin işlevi hakkında bazı sonuçlar çıkarabiliriz. Buna göre Şark Mahfili "doktor, muallim, mütefennin, edib, mütefekkir, mimar, ressam, heykeltıraş vesaire gibi" aydınların toplanıp fikir alışverişinde bulunabilecekleri ve dinlenebilecekleri bir mekân olarak düşünülmüştür. Siyasetten uzak bir kurumdur. Mahfilde fennî, edebî, tıbbî ve ictimâî konferanslar düzenlenecektir. Bu konularda araştırma ve inceleme yapanlar desteklenecek, ortaya koydukları eserler yayınlanacak ve dağıtılacaktır. Tarihi ve bedii eserlerin muhafaza edilmesi için çalışılacaktır. Resim, musiki ve spor alanlarındaki çalışmaların hızlandırılması sağlanacaktır.

Ayrıca mahfilin yabancı sanatçılarla ilişki kurma ve onları Türk sanatçıları ile tanıştırma gayesinin olduğu bu konuşmadan anlaşılmaktadır. Zaten, mimar olan üyelerin biyografilerine bakıldığında, meselâ Mimar Kemalettin'in Almanya'da, Yusuf Râzi Beyin Paris'te eğitim gördüğü; eğitimci Selim Sırrı Tarcan'ın da eğitim ve spor konularında Avrupalı isimlerle temasta bulunduğu görülür. Dolayısıyla Tanzimat'tan sonra hızlanan Batı ile ilişkilerin sürdürülmesi olgusuna, mahfil mensupları tarafından da önem verilmektedir. Ayrıca Batılı devletlerle sürdürülen Millî Mücadelenin, siyasi planda Batıdan aydın desteği bulmak ihtiyacı da vardır. Türklere olumlu bakan Klod Farer ve Piyer Loti gibi yazarların isimlerinin Divan Yolu Caddesi'nin civarındaki caddelere verilmesi de bu sebeptedir.

Mülakatta o dönemdeki hayat pahalılığı da yer almaktadır. Pahalılığın etkisini hafifletmek için mahfilde toplanan üyelerin yemek, kahve, çay, kitap ve dergi okuma gibi ihtiyaçları da giderilecektir. Yemeğin ucuz ve temiz olmasına bilhassa dikkat çekilmektedir.

Yine İstanbul'a yerleşmiş bulunan yabancı sanatçıların Türk sanatçıları ile buluşup görüşebilecekleri temiz ve nezih bir mekân ihtiyacı da mahfilin açılışı ile giderilmiş olacaktır.

3. Şark Mahfili'nin Nizamnâmesi

Mahfilin 1338 (1922) tarihli nizamnamesi (tüzüğü) 35 maddeden oluşur.

İlk maddede cemiyetin adının ve merkezinin belirtildiği yukarıda ifade edilmişti. İkinci maddede cemiyetin gayeleri 5 fıkra hâlinde sayılır. Sonra cemiyetin siyasi gayesinin bulunmadığı, memleketin fikri hayatını zenginleştiren bir kurum olduğu ve bu yolda çalışan resmî ve özel kurumlara yardımcı olacağı kaydedilir.

Üçüncü madde mahfile üyelik şartlarını düzenler. Cemiyete üye olabilmek için yüksek öğrenim görmüş olmak şarttır. Ancak çalışmaları ile kendini kabul ettirmiş ilim ve sanat erbabı da yüksek öğrenimleri olmasa bile mahfile üye olabilirler. Mahfile yalnız erkekler üye olabilir.

Dördüncü madde üyelik sürecini düzenler: Cemiyete üye olacak kişinin üyeliği, hâlihazırda üye olan iki kişinin teklifi ve yönetim kurulunun oybirliği ile vereceği kararla gerçekleşir. Cemiyet üyelerinin sayısı iki yüz kişiyi geçince, üyelik şartları bir yönerge ile yeniden düzenlenecektir. Cemiyetin kurallarına uymayan ve siyasetle uğraşan üye, yönetim kurulu tarafından re'sen üyelikten çıkarılır.

Altıncı maddeden itibaren cemiyetin teşkilatı, organları, işleyişi düzenlenir. Yedinci maddede cemiyetin reisinin bulunmadığı, bütün işlerin kâtib-i umûmi tarafından yürütüleceği yazılıdır. Yönetim Kurulu tarafından seçilen kâtib-i umûminin görev süresi 1 yıldır.

On beşinci maddede yönetim kurulunun 7 kişiden oluşacağı ve 1 yıl süre ile görev yapacağı yazılıdır. On dokuzuncu maddede yönetim kurulunun kendi arasında

bir reis, bir de reis-i sâni seçeceği belirtilir.⁸ Reisin oyu, iki oy değerindedir. Yirmi birinci maddede ilk yönetim kurulunun 2 yıl görev yapacağı kaydı vardır.

Yirmi sekizinci maddeye göre kurucu üyeler, 500 liradan aşağı olmamak üzere bağışta bulunanlardan oluşur. Asli üyeler ise tüzükte belirtilen aylık miktarı ödeyen kişilerdir.

Otuzuncu maddeden sonra muhtelif konular düzenlenmiştir. Üye olmayanlar ve üyelikten atılanlar mahfile giremezler. Mahfilde kumar oynamak kesinlikle yasaktır. Mahfil eşyası binadan dışarıya çıkarılamaz. Ziyaretçiler sadece misafir salonunda kabul edilebilir. Aidatını üç ay ödemeyen üyeleri, üyelikten çıkarıp çıkarmamakta yönetim kurulu özgürdür. İstanbul dışında 6 aydan uzun süre çıkacak üyeler, o ayların aidatını ödemezler. Döndükleri aydan itibaren yeniden aidat ödemeye başlarlar.

Şark Mahfili tüzüğünün organların işleyişini ve görevlerini düzenleyen başka maddeleri de vardır. Biz burada bir özet yapmakla yetindik.

4. Şark Mahfili'nin Binası

Şark Mahfili'nin binası konusunda en ayrıntılı bilgi Malik Aksel'de (1958: 3) bulunur. Yazar, Sultanahmet'ten Çemberlitaş istikametine doğru giderek anlattığı Divan Yolu Caddesi'nin ilgili bölümünde şunları söyler:

“(Firuzağa Camiinden sonra) Mektebin⁹ yanı başında Arif'in kıraathanesi bulunurdu ki, devrin en yüksek şahsiyetleri, eski tâbirle bâlâ ve ûlâ ricâli buraya gelirler, arada bir Kâtip Salih'in hayal oyununu seyrederek, Bülbülî Kemanî Memduh'u da dinlerlerdi. Buraya çok sonraları Kırım'dan kaçan Vrangeli ordusu döküntüleri tombala oyununu sokmuşlardı. Bunun biraz ilerisinde, sağ tarafta şimdiki Sıhhiye Müzesi olan ve türlü değişikliklere uğrayan gri renkte büyük kâgır konak da Senedat Müdürü Said Beyin konağı idi. Buradan yine sol tarafa geçilecek olursa Adalet Sarayına giden yol köşesinde Sultan Hamid'in ikinci Kâtibi Arap İzzet'in dört kapılı yüksek ve bol pencereli bir konağına rastlanır. Bunun birkaç ev ve dükkân ilerisinde (*Bundan sonra mermer korniş kapılı*) mermer kapılı iki katlı genişçe bir bina gelir ki (*görünürdü ki*) bu da Esvapçıbaşı İlyas Bey'in konağı idi.

Mütarekeden sonra Salâhaddin Sırmalı'nın teşebbüsü ile Şark Mahfeli diye bir kulüp olmuş, (*İstiklâl Savaşı'ndan sonra Anadolu Hükümeti mümessili olarak gelen*) Re'fet Paşa dahi İstanbul'un kurtuluşunu buranın basık bir penceresinden halka nutuklar vererek tes'id etmiş, müjdelemiştir. (*Bir devir memleketin aydınlarını, yazarlarını bir araya toplamış olan bu bina bugün silik, sönük, harap, mânasını kaybetmiş bir binadır.*)”¹⁰

1958 yılına ait bu yazıda bulunan “Bunun birkaç ev ve dükkân ilerisinde” ifadesi 1977, 2000 ve 2011 yıllarında üç baskısı yapılan Malik Aksel'in *İstanbul'un Ortası*

⁸ Yedinci maddede “Cemiyetin reisi yoktur. Umûr ve mesâlih-i hariciyesiyle iştigâl kâtib-i umûmiye mevdû olup mumaileyh heyet-i idârece müttetikan bir sene için intihap ve ta'yîn edilir.” denilmesine rağmen, on dokuzuncu maddede: “Heyet-i idâre, a'zâsı meyânından bir reis ve bir reis-i sâni intihap eder. Reis-i evvel iki reye mâliktir.” ifadesi vardır. Bu durum, cemiyetin tüzel kişiliği ile yönetim kurulunun farklı değerlendirildiğini düşündürür.

⁹ Firuzağa Camiinden hemen sonra gelen büyük konakta eğitim veren Bürhan-ı Terakkî Mektebi.

¹⁰ Parantez içi *italik* ifadeler, aynı yazarın şu eserinden alınmıştır: (Aksel, 2011: 87).

kitabında “Bundan sonra mermer korniş kapılı” şekline girmiştir. Sonraki ifade, Şark Mahfili olan binanın köşedeki Arap İzzet Konağının hemen bitişiğinde olduğu izlenimini vermektedir. Caddenin 1940-1950 yılları arasındaki durumunu gösteren fotoğrafa¹¹ bakıldığında, köşedeki konağın bitişiğinde bu tanıma uyan bir bina bulunmamaktadır (bk. Resim: 4).

1958 yılına ait yazıdaki ifadede ise Arap İzzet Konağı ile Şark Mahfili binası arasında “birkaç ev ve dükkân” bulunduğu belirtilmektedir. Söz konusu fotoğrafta bu tanıma uyan bina bulabiliyoruz (bk. Resim: 4). Fotoğraftaki x işaretli binanın, Şark Mahfili binası olabileceğini düşünüyoruz. Ancak konağın sahibi hakkında Malik Aksel’in verdiği bilgi ile mahfil nizamnamesindeki bilgi birbirini tutmamaktadır. Malik Aksel binanın sahibinin Esvapçıbaşı İlyas Bey olduğunu yazar, ama nizamnamede mahfilin merkezi olarak “Dîvân Yolunda Safvet Bey Konağı” gösterilmektedir. Araştırmalarımızda bu iki isim hakkında da bilgiye ulaşamadık.

Şimdilik kanaatimiz, Esvapçıbaşı İlyas Bey’e ait konağın mahfilin açıldığı sırada Safvet Bey isimli birisine intikal etmiş olabileceği şeklindedir.

Divan Yolu Caddesinde konağın yer aldığı adanın yeri 1913-1914 yıllarında Almanlar tarafından çizilen İstanbul haritalarında da (bk. Resim: 5) bulunmaktadır (Dağdelen, 2006: 180 pafta H6-2).

Caddenin söz konusu bölümünün günümüzdeki durumuna bakıldığında, Arap İzzet’in konağının yerine yapıldığını düşündüğümüz, kapısının üzerinde 1930 tarihi bulunan 6 katlı yapı dışında, resim 4’te bulunan binalardan hiçbirisi bugün yoktur. Işıltı Sokağı ile Divan Yolu Caddesi’nin kesiştiği köşede bulunan bu bina, “bol pencere ve yüksek katlı”dır. Adres olarak Işıltı Sokağı’na 2-6 numara ile kayıtlıdır ve “Ali Faik Han” ismini taşımaktadır. Bu binayı Malik Aksel’in söylediği şekilde başlangıç olarak alırsak, adanın bittiği Klod Farer Caddesi’ne kadar, Divan Yolunda muhtelif cephe genişliklerine sahip 8 tane bina bulunmaktadır. Bunlardan 7 tanesi Divan Yolu Caddesi’ne ait olarak numaralanmıştır. Binaların cephe genişlikleri resim 4’teki binalarla aynıdır. Bu verilere bakarak Şark Mahfili binasının bulunduğu yerin, günümüzde caddede yer alan 19 numaralı ve 4 katlı binanın bulunduğu yer olduğunu düşünebiliriz (bk. Resim: 6).

¹¹ Malik Aksel’in bahsettiği binalar fotoğrafın sağ tarafında almaktadır. Sıranın en alt kısmında Firuzağa Camiinin minaresi görülüyor. Ondan sonra Arap İzzet köşkünün bulunduğu köşede yer alan ve hem Divan Yoluna hem de Işıltı Sokağına cephesi bulunan büyük bina var. Onun yanındaki binalar ona yakın yükseklikte ve bakımlı. Önünde ağaç bulunan x işaretli bina Malik Aksel’in tanımına uyuyor (bk. Resim 4). Günümüzde bu binanın yerinde caddenin 19 numaralı binası var. Fotoğrafın 1940-1950 arasına ait olduğunu Vabis marka otobüslerden anlıyoruz. İETT tarihçesinde 1942 yılı için şöyle bir kayıt vardır: “Hükümetin (Ticaret Odası) İsveç’ten ithal ettiği Scania-Vabis marka benzinli kamyonun 15’inin kamyon şasileri İETT karoseri atölyesinde otobüse dönüştürülerek hizmete verildi.” Kamyondan dönüştürülen bu otobüsler 40’lı yılların sonunda seferden kaldırılmış. <https://iett.istanbul/icerik/kronolojik-tarihce> (Erişim Tarihi: 02.07.2025).

5. Şark Mahfili'nin Faaliyeti

Şark Mahfili, açılışının yapıldığı 26 Ağustos 1922 tarihinden yaklaşık 54 gün sonra tekrar basın gündemine girer. Mudanya Mütarekesi imzalanmış, Ankara Hükümeti ülkenin gidişatına hakim olmuştur. Bu sırada yapılacak ilk iş olarak işgal altındaki Trakya'daki düşman kuvvetlerinin tahliyesi ve buranın millî ordu tarafından teslim alınmasıdır. Bu amaçla Refet Paşa (Bele) Mudanya'dan Gülcemal Vapuru ile İstanbul'a hareket eder. 19 Ekim 1922 Perşembe günü saat 10.00-11.00 sularında Kabataş iskelesine ulaşır.

Refet Paşa ve yanındakiler halkın büyük tezahüratı arasında Kabataş'tan otomobille Karaköy, Galata Köprüsü, Eminönü, Sirkeci, Alayköşkü güzergâhını takip ederek Divan Yolu'na Şark Mahfili'ne gelirler. *Tevhîd-i Efkâr* muhabiri buradaki manzarayı şu satırlarla anlatır:

"Şark Mahfili'nde

Araba ve otomobiller Şark Mahfili binası önünde birden durdular. Mahfil bayraklarla donatılmış, kapısı önüne halılar serilmişti. Müstakbilîn grubunun rızasıyla memurlarının gayretine ve temin eylediği intizama rağmen, halk Paşa'nın arabasına hücum etti. Re'fet Paşa omuzlar üstüne alındı. Ve on dakika "Paşa!" nidaları alkışlar çalkandı. Paşa güç hal ile mahfil salonuna girdi. Ve derhal tebci-i kudüm için kapı önünde iki kurban kesildi. Salonda Merkez Kumandanı, Polis Müdürü, Jandarma Kumandanı ve sâir zevât Paşa'ya hemen hoş âmedi ettiler. Kucaklaşıp öpüşüldü. Halk mahfilin önünde tezahürata devam ediyor. Paşa pencereye çıktı. Kapı önünde beliğ bir dua okuyan bir Hoca efendinin duasına iştirak ederek halkla birlikte âmin-hân oldu.

Re'fet Paşa fevkalâde beşûş ve heyecanlı idi. İlk sözü hâzırûna hitâben mesut bir cümle:

-Bir sigara içmeğe hak kazandım değil mi? demek oldu. Ressam İbrahim Süleyman Bey derhal bir sigara takdim etti. Limonatalar ikrâm olundu. Gazeteciler şanlı misafirimizin etrafını sardılar. Bunun üzerine Re'fet Paşa kısm-ı mahsûsada münderiç beyanâtta bulundu." (Tevhîd-i Efkâr, 1922b: 2). Paşa, bu konuşmasında "İstanbulsuz Türklük yoktur ve olamaz." cümlesi ile İstanbul'un da kurtulacağına vurgu yapar.

Refet Paşa burada biraz dinlendikten sonra Fatih Sultan Mehmet'in türbesini ziyaret etmek üzere Fatih'e gider. Dönüşte bazı yerleri ziyaret ederek akşam Hilâl-i Ahmer'e (Kızılay) gelir. Gece geç vakitte Şark Mahfili'ne döner ve geceyi burada geçirir.

Paşa sonraki günlerde akşamları Çapa'da Trakyalı Emin Âli Beyin evinde kalır. Gündüz çalışmalarını ve kabullerini ise Şark Mahfili'nde yapar.

21 Teşrinievvel 1922 Cumartesi tarihli *Tevhîd-i Efkâr*'da, 20 Teşrinievvel 1922 Cuma günü, Türk Jandarmasının Sirkeci'ye ve Ayasofya'ya gelişi, Re'fet Paşa'nın Ayasofya'da Cuma namazı öncesi verdiği vaaz ve Cuma namazı kılması konu edilir.

Refet Paşa ve yanındakiler namazdan sonra otomobille Divan Yolu'ndaki Şark Mahfili'ne gelirler. Mahfilin bahçesinde öğle yemeği yedikten sonra, Refet Paşa mahfil salonuna geçer ve bazı görüşmeler yapar. Görüştükleri arasında İran maslahatgüzarı da vardır (Tevhîd-i Efkâr, 1922c: 2).

Re'fet Paşa sonraki günlerde yoğun bir ziyaret programı yürütür, Tıbbiyelilerle, üniversitelilerle, çeşitli cemiyetlerle, kız öğrencilerle, yetimlerle görüşmeler yapar. Hatta Çağlayan'daki Dârüleytam'da yetimlerle bir gece geçirir.

27 Ekim 1922 Cuma günü cuma namazını Fatih Camiinde kılar ve namazdan sonra Ermeniler tarafından 21 Temmuz 1922 tarihinde Tiflis'te şehit edilen Cemal Paşa için okutulan mevlide katılır.

1 Kasım 1922 tarihinde Saltanatın kaldırılmasından sonra Re'fet Paşa'nın İstanbul'daki sorumlulukları daha artar. 7 Kasım 1922 tarihinde artık çalışmalarını yürütmesi için yetersiz kalan Şark Mahfili'nden ayrılır. Kendisi Babıali'ye eski sadaret dairesine taşınır. Maiyeti ise Şûrâ-yı Devlet (Danıştay) binalarına yerleşir (Tevhîd-i Efkâr, 1922f: 2). Böylece Şark Mahfili'nin Refet Paşa'nın gelişi ile 19 Ekim günü başlayan hareketli günleri, 20 gün sürdükten sonra 7 Kasım 1922 tarihinde sona erer. Mahfil tekrar mutad işleyişine geri döner.

Re'fet Paşa'nın mahfilde kalışı dolayısıyla yayınlanan fotoğraflardan buranın iç düzeni ve girişi hakkında bazı bilgiler elde edebiliyoruz. Maalesef elimizde mahfil binasının net bir fotoğrafı yoktur. Mahfile ilgili fotoğrafların önemli bir kısmı *Tevhîd-i Efkâr* gazetesinde çıkmıştır. Zaten gazete bu fotoğrafların altına "Tevhîd fotoğrafı" yazarak bir nevi telif hakkı oluşturmuştur. Kapı önünde dört askerin nöbet beklediğini gösteren fotoğrafta (bk. Resim: 7), mahfilin girişinin mermer kaplı ve tertemiz olduğu görülüyor. Re'fet Paşa'yı yanındakilerle birlikte gösteren öğle yemeği fotoğrafında (bk. Resim: 8), masanın temiz beyaz örtü ile kaplı olduğu ve zarif sandalyelerin bulunduğu göze çarpıyor. Re'fet Paşa'yı Şark Mahfili'nde çalışırken gösteren bir fotoğrafta da (bk. Resim: 9) zarif bir çalışma masası ve bir süvari biblosu bulunmaktadır. Şark Mahfili'nin tefrişi Salahaddin Refik Beyin ürettiği mobilyalarla ve onun tarafından yapılmış olmalıdır. Zira onun bu tarihlerde İstanbul'da iki mobilya mağazası ve bir de mobilya fabrikası bulunmaktadır.

Re'fet Paşa haberlerinin üzerinden yaklaşık 5 ay geçtikten sonra mahfilin birtakım maddi sıkıntılarla karşılaştığını, Kâtib-i umûmi Fâzıl Ahmet Bey'in bir mektubundan anlıyoruz (bk. Resim: 10). 19 Mart 1339 (1923) tarihli mektup Remzi Recep Bey isimli bir iş adamına yazılmıştır.

Mektupta Şark Mahfili'nin ülkenin seçkin bilim, kültür ve sanat insanlarını üye olarak barındırdığı, tüzüğünde belirttiği amaçları gerçekleştirmek için çalışmalarda bulunduğu belirtildikten sonra, Remzi Recep Bey de mahfile üye olmaya davet edilmekte ve mahfilin içinde bulunduğu güçlükler için kendisinden yardım istenilmektedir.

Fazıl Ahmet Bey mektubun sonunda, Remzi Recep Bey'e mahfil reisi Salahaddin Beyin kendisiyle bu konuda görüşmek isteğini ve hürmetlerini iletiyor. Mektup metni şu şekildedir:

“ŞARK MAHFİLİ

İstanbul’da Divan Yolu’nda

Telefon: 2591

Tüccar-ı mutebereden

Remzi Recep Beyefendiye

Muhterem Efendim,

Ma’lûm-ı âlileri olduğu üzere Şark Mahfili Türkiye’nin en mümtaz ve nezih erbâb-ı zekâ ve irfânıyla mensubîn-i ma’rifet ve sanatına bir makarr-ı meveddet ve nezahat olmak üzere ve bin türlü müşkilât ve mezâhim arasında teessüs eylemiş bir müessesedir. Kemâl-i şükrânla itirâf edebiliriz ki mahfil-i mezkûr gâye-i zübdesine doğru mütemâdiyen yürüyor ve vatanın en güzîde erbâb-ı fikretinden ve birçok anâsır-ı necîbe a’zâmuz miyânına dâhildir. Binâenaleyh zât-ı âlileri gibi bir şahsiyet-i muhteremeyi mahfil-i mezkûrun a’zâ-yı müessisi miyânında görmek bizim için bir nuhbe teşkil eylediği misillu, mahfilimizin el-hâletü hâzihî dûçâr olduğu müşkilâtta dolay muâvenet-i ulyâlarına mürâcaat etmekde de hiçbir mahzûr görmüyoruz. Zannetmeyiniz ki bizi bu hususda teşcî’ eden sâik perverde buyurduğunuz şîme-i hamîyyet ve vatan-perverîye fart-ı ihtirâmımızdan başka bir âmil olsun. Reisimiz Salahaddin Bey bu bâbda görüşmek üzere ziyâret-i vâlîlarına şitâb edeceğini arz ve şeref-i refâkatınız ricâsıyla iyd-i ihtirâmât eyler muhterem efendim.

19 Mart 1339 (1923)

Kâtib-i Umûmî Fâzıl Ahmed”¹²

Bu mektup bize, mahfilin devrin ekonomik şartlarından da kaynaklanan bazı güçlüklerle boğuştuğunu göstermektedir. Bu sıkıntılara rağmen mahfil 1923 yılında işleyişini sürdürebilmektedir.

Elimizdeki bir belgeden 29-30 kişilik bir grubun 20. yaşlarını Şark Mahfil’inde kutladıkları anlaşılmaktadır. Kaynakta, Şark Mahfili antetli olduğu söylenen belgenin sadece katılanların imzalarının bulunduğu bölümü yer almaktadır. İmzaların altındaki not ile toplantıya katılamayan bir arkadaşlarına, 1319’lular (1903 doğumlular) olarak yirminci yıllarını kutladıkları bildirilmektedir.¹³

Şark Mahfili’nde, Kâzım Karabekir Paşa’nın Doğu Cephesi’nde korumaya alıp yetiştirdiği şehit yetimi olan çocuklar da ağırlanmışlardır. Tanin gazetesinde (Tanin, 1923: 1). “Birinci Avcı Gürbüz Alayı İstanbul’da” başlığı ile verilen haberde, bu yetimlerin İstanbul ziyareti ele alınır. Pınar Tuna’nın makalesinde söz konusu yetim çocukların Ankara, Bursa ve İstanbul ziyaretleri hakkında ayrıntılı bilgi bulunmaktadır (Tuna, 2024).

13 Nisan 1923 tarihinde yetim çocuklardan oluşan “Birinci Avcı Gürbüz Alayı”nı Mudanya’dan İstanbul’a getirmek için Seyr ü Sefâin İdaresi’nin Bağdat Vapuru

¹² Mektubu okuyan Dr. Mustafa Küçük Bey’e çok teşekkür ediyorum.

¹³ <https://www.peramezat.com/urun/sark-mahfili-istanbul-da-divanyolu-nda-antetli-osmanlica-dokuman> (Erişim Tarihi:11.06.2025).

görevlendirilir. Vapurda, yetim çocukları karşılamak üzere oluşturulan Şark Mahfili Heyeti de bulunmaktadır. Bu bilgidен Şark Mahfili'nin Ankara Hükümeti ile yakınlığı bulunduğunu çıkarabiliriz.

Şark Mahfili'nin açılış töreninin Büyük Taarruz'un başladığı 26 Ağustos 1922 tarihine denk getirilmesi, Re'fet Paşa'nın İstanbul'a geldiğinde çalışmalarını 20 gün boyunca burada yürütmesi ve nihayet Kâzım Karabekir'in himaye ettiği şehit yetimi çocukları Mudanya'dan alıp İstanbul'a getirmek için, mahfil tarafından bir heyet oluşturulması bu kanıyı destekler mahiyettedir.

Tanin gazetesinin ilgili haberinin bazı bölümlerini aşağıda özetliyoruz (Tanin, 1923: 1):

13 Nisan 1923 Cuma sabahı saat 03.45'te Bağdad Vapuru, içinde yetim çocukları karşılayacak Şark Mahfili Heyeti olduğu hâlde Köprüden (Galata Köprüsü) Mudanya'ya hareket eder. 07.30'da Mudanya'ya varır. Mudanya'da şehitleri anma törenine katılan çocuklar, törenden sonra bu vapura binerler ve vapur 10.15'te Mudanya İskeleyi'nden hareket eder. Öğleden sonra 15.00 sularında Sirkeci rıhtımına yanaşır. Kalabalık bir halk topluluğu, daha onlar gelmeden evvel Sirkeci rıhtımını doldurmuştur.

Şehit yetimleri saat 15.30'da bir izci birliği, İstanbul Kumandanı adına Kaymakam Ali Nuri Bey, Kumandan Paşa'nın yaveri, Maarif Müdürü Safvet Bey, Darüleytam müdürü Salahaddin Bey, öğretmenlerden oluşan bir heyet ve İstanbul'da bulunan çeşitli cemiyetlerin temsilcileri tarafından rıhtımda karşılanırlar.

Saat dörde çeyrek kala misafirler karaya çıkarlar ve bir yürüyüş alayı oluşturulur. En önde mızıka (bando), onun arkasında sırasıyla izciler, şark vilayetlerinden gelen yetimler, yetimlerin önünde kendi mızıkaları (bando) bulunmaktadır. Bayrak taşıyan gürbüz çocuğun göğsüne takılı kırmızı şeritte şu cümle yazılıdır: "Birinci Avcı Gürbüz Alayı". Bu çocuklar 6 ile 18 yaşları arasındadır. Hareketten evvel İstanbul izcilerini temsilen bir genç, topluluğa hitaben bir konuşma yapıyor. Yetimlerden bir efendi de buna cevaben bir konuşma yapar. Sonra mızıka İzmir Marşı'nı çalmaya başlar ve yürüyüş alayı Sirkeci'den hareket eder. Rıhtımda ve güzergâhta toplanmış bulunan halk bu çocukları ve gençleri çılgınca alkışlamaktadır. Yetimlerin elinde, namlularında küçük süngüler bulunan tüfekler vardır.

"Yaşasın Küçük gazilerimiz!" nidaları arasında alay Sirkeci'den Hilâl-i Ahmer binasına ve Sultanahmet'e geçer. Sonra Divan Yolu'ndaki Şark Mahfili'ne gelinir. Yetimler ve misafirler mahfilde bir süre dinlenirler. Burada kendilerine limonata ikram edilir.

Bu arada mahfilin önündeki Divan Yolu Caddesi'nde kalabalık bir topluluk birikmiştir. Bursa Milletvekili Muhiddin Baha Bey, Şark Mahfili'nden caddedeki kalabalığa hitaben bir konuşma yapar. Konuşmasında İstanbul'un da Anadolu gibi hür olması temennisinde bulunur. Çünkü Sirkeci rıhtımına geldikleri zaman işgal kuvvetlerinin kontrollerine ve saçma sorularına muhatap olmuşlardır. (Bu arada topluluktan Kahrolsunlar! sadaları yükselir).

Muhiddin Baha Bey'in bu hitabından sonra alay Beyazıt'taki Harbiye Nezaretine gider.

14 Nisan akşamı saat 5'te yine Şark Mahfili'inde çocuklara çay ziyafeti düzenlenir. Akşam 8 buçukta da bir akşam yemeği verilir.

Gazetedeki haberde Mudanya'dan gelen heyet hakkında şu bilgiler bulunmaktadır:

Mudanya'dan İstanbul'a 55 kişiden oluşan şark yetimi çocuklar, şark cephesi fırkalarından birisinin askerî bandosu, Mudanya Kaymakamı, Bursa Mekteb-i Sultanisi Müdürü, Bursada'ki bütün cemiyetlerin dahil olduğu Bursa Türk Ocağı namına yirmi yedisi kadın, 150 kişilik topluluk (123'ü erkek), bunun dışındakilerle birlikte Bağdad vapuru ile İstanbul'a 250 kişilik bir misafir topluluğu gelmiştir.

Bursa'dan gelenlerin 150 kişisi çarşamba günü geri dönecekler. Yetim çocuklar ise 1 ay kadar İstanbul'da kalacaktır.

Yetim çocuklar İstanbul'da 40 gün kalırlar. Çeşitli yerleri ziyaret ederler, gezerler, etkinliklere katılırlar. 22 Mayıs 1923 tarihinde de Bursa'ya gitmek üzere İstanbul'dan ayrılırlar.

SONUÇ

Şark Mahfili 1922 ve 1923 yıllarında gayet faaldir. Sonraki yıllardaki çalışmaları, üye sayısının kaç kişiye ulaştığı ve mahfilin ne zaman kapandığını şimdilik bilmiyoruz.

Mahfil kurucusu Salahaddin Refik Bey'in 1926-27 yıllarında Ankara'da bir mobilya mağazası açtığını, burada işler aldığını ve bir kereste fabrikası kurduğunu göz önüne alırsak, Divan Yolu'ndaki mahfille ilgilenmesinin bu tarihlerden itibaren zorlaştığını düşünebiliriz. İstanbul'un seçkinlerini toplayan bu kulübün, Salahaddin Refik Beyin Ankara'ya yönelmesi ile faaliyetini sonlandırdığını düşünebiliriz.

Ulaştığımız bilgilere ve mahfili ziyaret edenlerin kimliklerine bakarak, bu kulübün Ankara Hükümeti'ne yakınlık duyduğunu, açılış tarihi olan 26 Ağustos 1922 tarihinden itibaren Ankara ile bağlantılı kişi ve grupların burada ağırlandığını söyleyebiliyoruz.

Biz bu çalışmamızda Re'fet Paşa'nın İstanbul'a gelişi sırasında adına çok rastlanan, ancak hakkında pek fazla bilginin bulunmadığı Şark Mahfili'ni bazı açılardan aydınlatmayı denedik. Mahfilin kuruluş çalışmalarının ne zaman başladığı, açılışının hangi tarihte yapıldığı, mahfili kuranların kimler olduğu, mahfilin işleyiş şekli, üye kabulü, faaliyet gösterdiği binanın yerinin belirlenmesi gibi hususlarda eriştiğimiz bilgileri bu makale ile paylaşıyoruz. Mahfilin kurucularının ve üyelerinin tamamının kimlikleri, mahfilin kapanış tarihi konusunda ise hâlâ vuzuha kavuşturulması gereken noktalar bulunmaktadır.

Bu konuların aydınlatılması için yapılacak yeni çalışmalara ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

- Aksel, Malik (1958). "Divan Yolu Konakları". *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu*.
- Aksel, Malik (2011). *İstanbul'un Ortası*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Boran, Tunç (2011). "Atatürk'ün Cenaze Töreni: Yas ve Metanet". *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. S. 47.
- Çoruk, Ali Şükrü (2020). "Fazıl Ahmet Aykaç". <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/aykac-fazil-ahmet> (Erişim Tarihi: 28.06.2025).
- Dağdelen, İrfan (2006). *Alman Mavileri 1913-1914 Birinci Dünya Savaşı Öncesi İstanbul Haritaları*, İstanbul. C. II. İBB Kütüphaneler ve Müzeler Müdürlüğü.
- Güleryüz (1922). 31 Ağustos 1338. S. 72.
- Güllü, Ramazan Erhan (2022). "Millî Ahrar Fırkası ve Mütareke İstanbul'unda Liberal Milliyetçilik". *Prof. Dr. Hikmet Öksüz'e Armağan*. İstanbul: Serander Yayınları.
- Karabulut, Muazzez (2012). *Biyografi Kaynaklarında Atatürk ve Özel Hayatı*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi AİİTAE İnkılap Tarihi.
- Koçu, Reşat Ekrem (1958). "Aktay, Salih Zeki". *İstanbul Ansiklopedisi*. C. 1. İstanbul: Tan Matbaası.
- Milliyet* (26.10.1963).
- Önder, Mehmet (1987). "Atatürk'e Mektuplar". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. S. 4.
- Şark Mahfili Nizamnamesi* (1918).
- Tanin* (1923). 14 Nisan 1923.
- Tevhîd-i Efkâr* (1922a). 27 Ağustos 1922.
- Tevhîd-i Efkâr* (1922b). 20 Teşrinievvel 1922.
- Tevhîd-i Efkâr* (1922c). 21 Teşrinievvel 1922.
- Tevhîd-i Efkâr* (1922d). 25 Teşrinievvel 1922.
- Tevhîd-i Efkâr* (1922e). 26 Teşrinievvel 1922.
- Tevhîd-i Efkâr* (1922f). 7 Teşrinisâni 1922.
- Çiler Tosun, Buket ve Arda Can Özsu (2014). "Cumhuriyet Dönemi Art Deco Mobilya Tasarımları: Selahattin Refik Sırmalı ve Atatürk'ün Çalışma Odası". *Ankara Araştırmaları Dergisi*. C. 2. S. 2.
- Tuna, Pınar (2024). "Kâzım Karabekir Paşa'nın Yetim Çocuklarının Ankara ve İstanbul Ziyaretleri". (<https://ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2024/06/192-PinarTuna.pdf>) (Erişim Tarihi: 24.06.2025).
- Vakit* (1922). 27 Ağustos 1922.

Yetiş, Kâzım (1991). "Aykaç, Fazıl Ahmet". *İslam Ansiklopedisi*. C. 4.

İnternet Kaynakları

<https://www.arkitektuel.com/art-deco/> (Erişim Tarihi: 25.06.2025).

<https://www.modamuzayede.com/en/product/6429668/kartpostal-ataturk-donemi-devlet-limanlar-isletmesi-muduru-raufi-manyas-beye-gel> (Erişim Tarihi: 26.06.2025).

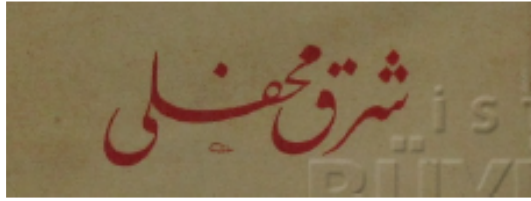
<https://www.peramezat.com/urun/sark-mahfili-istanbul-da-divanyolu-nda-antetli-osmanlica-dokuman> (Erişim Tarihi: 11.06.2025).

<https://www2.diyaret.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/SaatD%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCmleri.aspx> (Erişim Tarihi: 28.06.2025).

RESİMLER

Resim 1: Şark Mahfili'nin açılışını haber veren 31 Ağustos 1922 tarihli *Güleriüz* mizah gazetesi kupürü (1922:3).

Resim 2: Şark Mahfili'nin logosu ve ni-zamnamenin ilk sayfası

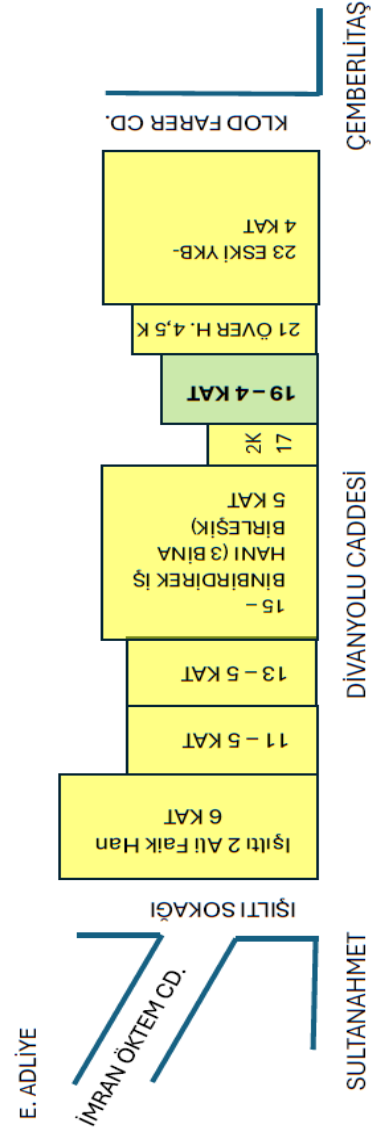
Resim 3: Fotoğrafta 35 kişi görülüyor. Yazılanlar şöyle: ŞARK MAHFİLİ'NİN RESM-İ KÜŞÂDİ dün Divan Yolu'ndaki binada icrâ edildi. (Tevhid Fotoğrafı) Şark Mahfili'nin resm-i küşâdında hazır bulunanlar. Tafsilatı kısım-ı mahsusamızda münderiştir. (Tevhid-i Efkâr, 1922a:1). (Ortada ayakta duran fesli beyaz gömleklili şahsın, Mahfilin reisi Salahaddin Refik Sırmalı olduğunu düşünüyoruz. İK)

Resim 4: Divan Yolu Caddesi'nin Şark Mahfili binasının bulunduğu bölümünü gösteren 1942-1950 yılları arasına ait fotoğraf. (x işaretli bina mahfil binası olabilir).

Resim 5: Alman Mavilerinde, Şark Mahfili binasının Divan Yolu caddesinde yer aldığı ada (yeşil çerçeveli)

Resim 6: Divan Yolu Caddesi'nde Şark Mahfili binasının bulunduğu adanın bugünkü krokisi. Elimizdeki verilere göre eski binanın yerinde günümüzde, 19 numaralı 4 katlı bina bulunmaktadır.

Resim 7: Şark Mahfili'nin kapısında nöbet tutan jandarmalar. (Tevhid fotoğrafı) İstanbul'da hükümet-i milliyemizi temsil eden Re'fet Paşa'nın makarrı olan Şark Mahfili'nin kapısı kahraman jandarmalarımızın taht-ı muhafazasında (Tevhîd-i Efkâr, 1922e: 1).

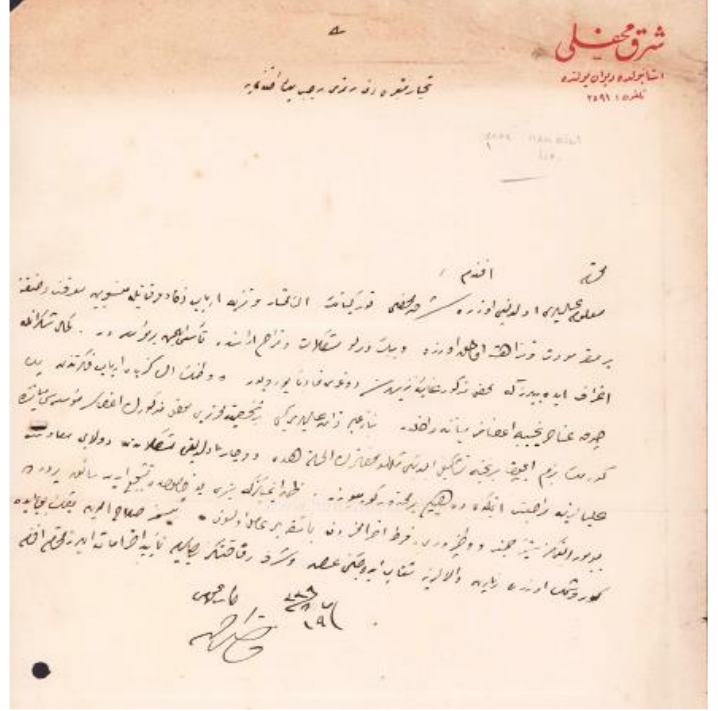
Resim 8: Re'fet Paşa dün Şark Mahfilinde öğle yemeğinde

Başı açık olan zat Re'fet Paşa'dır. Yanındaki asker Cemil Cahit Beydir. Soldan birinci Anadolu Ajansı İstanbul mümessili Abdülmuttalip Bey, onun yanındaki Hilâl-i Ahmer'den Hikmet Beydir. Arkası dönük sivil zat Edirne Valisi Şakir Bey'dir (Tevhîd-i Efkâr, 1922c: 1).

Resim 9: Re'fet Paşa Şark Mahfilinde çalışırken.

Resimaltı (Tevhid fotoğrafı) Kaç gündür İstanbul'da irad ettiği âteşin nutuklarla Türk'ün zaferi ne kadar muazzam ve mukaddes olduğunu isbat eden Re'fet Paşa Trakyamızın vakt-i tahlisinden on gün evvel hükümet-i milliyemize teslimini temin eden mukarrerâtı tedkik ederken (*Tevhîd-i Efkar*, 1922d: 1).

Resim 10: Mahfilin kâtib-i umûmisi Fazıl Ahmet Aykaç'ın Remzi Recep Bey'e yazdığı mektup (19 Mart 1339-1923).